

УДК 378.147:616.31:159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2025-2-6>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРЕНІНГУ «ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МОДУСУ В СТОМАТОЛОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ»

Листопад Дарія Сергіївна,

аспірант,

Навчально-науковий центр неперервної професійної освіти,

Інститут післядипломної освіти

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

ORCID: 0009-0002-7680-1958

Лимар Леся Володимирівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

директор Навчально-наукового центру неперервної професійної освіти,

Інститут післядипломної освіти

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

ORCID: 0000-0002-9407-1066

Статтю присвячено актуальній проблемі формування комунікативної компетентності майбутніх стоматологів як ключового компонента їхньої професійної підготовки та власне формуванню синергічного утворення – позитивного комунікативного модуса, який визначає ефективність комунікації протягом підготовки здобувачів освіти в закладі ЗВО. Розвиток комунікативної компетентності є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх стоматологів, адже ефективна взаємодія з пацієнтом суттєво впливає не лише на якість надання стоматологічної допомоги, а й на психологічний комфорт пацієнта та дотримання етичних стандартів у медичній практиці. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення структури та змісту комунікативної підготовки фахівців медичної галузі, окреслено науково-педагогічні засади та потребу в спеціалізованих програмах саме для стоматологічного профілю. Розроблена програма «Формування комунікативного модуса в стоматологічному середовищі» враховує актуальні освітні потреби, має міждисциплінарний характер і поєднує теоретичну, практичну та рефлексивну компоненти підготовки. Її перевагами є практична спрямованість, використання інтерактивних методів, залучення студентів до аналізу типових ситуацій стоматологічної практики, а також акцент на розвитку емоційної компетентності та навичок саморефлексії. У статті описано зміст, структуру, методи, види й форми реалізації навчальної програми «Формування комунікативного модуса в стоматологічному середовищі», розрахованої на 1 кредит ЄКТС. Представлені приклади тренінгових вправ, що сприяють розвитку професійної комунікації, активного слухання, управління конфліктами та рефлексії. Упровадження такої програми в освітній процес сприятиме системному формуванню професійного комунікативного стилю майбутніх стоматологів, їхній готовності до ефективної взаємодії в умовах сучасної медичної практики та підвищенню загальної якості стоматологічної допомоги.

Ключові слова: комунікативний модус, комунікація, стоматологи, медична освіта.

Lystopad Daria, Lymar Lesya. Some Aspects of the Training «Formation of Communicative Modus in the Dental Environment»

The article addresses the pressing issue of developing communicative competence in future dental professionals as a key component of their professional training, with particular emphasis on the formation of a synergistic construct – a positive communicative modus—that determines the effectiveness of communication throughout the educational process in higher medical institutions. The development of communicative competence is an essential part of dental education, as effective interaction with patients significantly affects not only the quality of dental care but also the patient's psychological comfort and adherence to ethical standards in clinical practice. The article analyzes scholarly approaches to defining the structure and content of communicative training for medical professionals, outlines the pedagogical foundations, and substantiates the need for specialized programs tailored to the dental profile. The proposed program, “Formation of Communicative Modus in the Dental Environment”, meets current educational needs, has an interdisciplinary character, and combines theoretical, practical, and reflective components of training. Its strengths include practical orientation, the use of interactive methods, student involvement in analyzing typical communication scenarios in dental practice, and a focus on the development of emotional competence and self-reflection skills. The article describes the content, structure, methods, types, and forms of implementation of the educational program “Formation of Communicative Modus in the Dental Environment”, designed for 1 ECTS credit. Examples of training exercises are provided to promote professional communication, active listening, conflict management, and reflective skills. The integration of such a program into the educational process will contribute to the systematic formation of a professional communication style in future dentists, their readiness for effective interaction in modern clinical practice, and the overall improvement of dental care quality.

Key words: communicative modus, communication, dentists, medical education.

Актуальність. У сучасних умовах розвитку медичної освіти важливою складовою професійної підготовки лікаря-стоматолога є не лише формування фахових знань і практичних навичок, але й розвиток ефективних комунікативних умінь та ставлення до комунікації. Високий рівень комунікації у стоматологічному середовищі сприяє підвищенню якості надання медичних послуг, покращенню взаємодії в команді та забезпеченню психологічного комфорту пацієнтів, що обумовлює високу конкурентоспроможність українських лікарів. У зв'язку із цим особливого значення набувають цілеспрямовані освітні програми щодо формування позитивного комунікативного модусу в майбутніх стоматологів, як-от авторська тренінгова програма «Формування комунікативного модусу в стоматологічному середовищі», розроблена з урахуванням сучасних педагогічних підходів і професійних вимог до лікаря-стоматолога, запроваджена авторкою в освітній процес стоматологічних ЗВО.

Мета статті – проаналізувати особливості формування комунікативного модусу в стоматологічному середовищі шляхом впровадження авторської тренінгової програми, визначити завдання, змістові компоненти та педагогічні умови реалізації тренінгової програми, а також обґрунтувати важливість розвитку комунікативних компетентностей у майбутніх стоматологів для підвищення ефективності професійної діяльності.

Аналіз літературних джерел. Вивчення проблеми формування комунікативних умінь у медичній освіті показує, що питання професійної комунікації майбутніх лікарів розглядалися в працях низки українських дослідників, однак тематика комунікації в стоматології залишається недостатньо розкритою.

Так, О. І. Бондарчук у своїй монографії детально проаналізувала соціально-психологічні аспекти підготовки лікарів до конфліктної взаємодії [1]. Авторкою наголошено на важливості формування комунікативних навичок саме в контексті профілактики конфліктів із пацієнтами. Однак у роботі немає розмежування між особливостями комунікації в загальній медицині та специфічними вимогами до стоматологів, які часто працюють із пацієнтами у стресових умовах короткотривалого інтенсивного контакту. Група авторів – Н. Б. Галіяш, Н. А. Бількевич та Н. В. Петренко – висвітлили значення комунікативної компетентності як базового елемента професійної діяльності лікаря [2]. Автори підкреслили потребу в інтеграції розвитку комунікативних навичок у систему медичної освіти.

Водночас специфічні виклики комунікації у стоматології, пов'язані з фізичними обмеженнями під час обстеження та лікування, залишилися поза увагою. І. Гуменна запропонувала модель підготовки до професійної комунікації, акцентуючи увагу на педагогічних умовах. Вона виділила компоненти комунікативної компетентності лікаря, проте також не здійснила спеціалізованого розгляду особливостей підготовки стоматологів, де контакт із пацієнтом має специфічні обмеження через фізичний характер процедур [3]. Л. Г. Кайдалова зосередилася на застосуванні педагогічних технологій для розвитку професійних компетентностей, включно з комунікативними. Вона відзначила потенціал тренінгових методик і технологій активного навчання. Проте питання адаптації таких технологій до підготовки стоматологів, які працюють у специфічних умовах обмеженого вербального контакту, не було висвітлено [4]. Л. В. Лимар акцентувала увагу на мотиваційних аспектах формування комунікативної готовності. Дослідниця визначила типові бар'єри та мотиви, що впливають на ефективність комунікації студентів-медиків. Однак у її роботі також бракує диференціації між загальними медичними спеціальностями та стоматологією [5]. С. В. Мітіна обґрунтувала ефективність соціально-психологічних тренінгів у підготовці лікарів-інтернів [6], зокрема, для формування комунікативної компетентності. Авторка підкреслила важливість тренувань навичок комунікації в умовах імітації професійної діяльності, що є особливо релевантним для стоматологічної освіти. Проте специфіка тренінгової підготовки стоматологів не розкривалася. Автори О. М. Науменко, Н. В. Стучинська і Л. М. Мусієнко висвітлили роль мотиваційних чинників у набутті комунікативних компетентностей через вивчення іноземної мови. Хоча дослідження присвячене іншому аспекту комунікації, воно підкреслює необхідність цілеспрямованого формування комунікативної готовності майбутніх лікарів, що є релевантним і для стоматології [7]. Ю. В. Юсеф було обґрунтовано використання спеціалізованих тренінгів для розвитку комунікативної культури лікарів [8], особливу увагу приділено професійній орієнтації тренінгових програм, що є дуже важливим для стоматологів, однак без глибокого аналізу специфіки стоматологічної практики. Окремо варто зазначити дослідження Я. Кульбашної та В. Захарової, у якому акцентується на особливостях формування іншомовної комунікативної компетентності саме у студентів-стоматологів [9]. Це підкреслює важливість диференційованого підходу до розвитку

комунікаційних навичок залежно від профілю підготовки. Численні роботи авторок присвячені питанню комунікативної компетентності стоматологів, проте, на жаль, питання ставлення та комунікативного модусу стоматологів потребує уточнення.

У вивченій літературі широко висвітлюються питання формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів загалом. Водночас спостерігається істотний **пробіл у дослідженні специфічних особливостей комунікативного модусу стоматологів**, зокрема: фізичні обмеження вербального контакту під час лікування; короткочасна й емоційно насичена взаємодія з пацієнтами; підвищена тривожність пацієнтів перед стоматологічними маніпуляціями; необхідність одночасного управління процесом лікування і психологічним станом пацієнта. Отже, розробка та впровадження спеціальної програми формування комунікативного модусу саме в **стоматологічному середовищі** є актуальним і своєчасним завданням.

Виклад основного матеріалу. Запропонована авторська тренінгова програма має сприяти формуванню в майбутніх стоматологів позитивного комунікативного модусу через розвиток навичок ефективного міжособистісного спілкування, професійної етики й емоційної компетентності в умовах стоматологічної практики. Попередньо було проведено аналіз основних проблем у комунікації в стоматології, які представлені професійним вигоранням стоматологічних працівників, низькими навичками комунікації, відсутністю знань про способи комунікації та способи вирішення конфліктів, низьким рівнем самомоніторингу, емоційного інтелекту та саморегуляції. Отже, у межах запропонованої тренінгової програми передбачено кілька основних завдань: ознайомити здобувачів освіти з теоретичними основами комунікативної компетентності в стоматології, розвинути вміння налагоджувати ефективний контакт із пацієнтами та колегами, сформувати навички роботи в команді стоматологічного профілю, навчити методів управління конфліктними ситуаціями та запобігання професійному емоційному вигоранню, а також розвивати рефлексивні навички для оцінки та вдосконалення власної комунікативної поведінки.

Для досягнення поставлених цілей передбачено використання різноманітних методів роботи, серед яких лекційні заняття з елементами інтерактиву, семінарські обговорення й аналіз практичних ситуацій (кейс-метод), рольові ігри та моделювання професійних ситуацій, групова робота

та тренінги комунікативних навичок, а також самостійна робота зі спеціально підбраною літературою і виконанням практичних завдань.

Загальний обсяг програми становить 30 академічних годин, що відповідає 1 кредиту ECTS, з яких 20 годин відведено на аудиторну роботу і 10 годин – на самостійну підготовку. Лекційні заняття розраховані на 8 годин і охоплюють такі теми: поняття комунікативного модусу, його основи і значення в стоматології (2 години), психологія взаємодії з пацієнтами різних вікових груп (2 години), етичні засади комунікації в стоматологічному середовищі (2 години), професійне вигорання і конфлікти у стоматології та роль комунікації в їх профілактиці (2 години).

Семінарські заняття тривалістю 12 годин передбачають аналіз комунікативних ситуацій у стоматологічній практиці (2 години), рольову гру «Перший контакт із пацієнтом» (2 години), розбір складних комунікативних випадків, зокрема спілкування з агресивним пацієнтом або пацієнтом із високим рівнем тривожності (2 години), тренінг емпатичного слухання та зворотного зв'язку (2 години), обговорення особливостей роботи в команді стоматологічної клініки (2 години) та тренінг саморефлексії, присвячений аналізу власних комунікативних стратегій (2 години).

Самостійна робота обсягом 10 годин передбачає опрацювання рекомендованої літератури з теми комунікації в медицині та стоматології, виконання письмового завдання із складання короткого сценарію комунікативної взаємодії на тему «Складний пацієнт», а також написання рефлексивного есе на тему «Мій ідеальний стиль професійної комунікації у стоматології» обсягом 1–1,5 сторінки.

У межах реалізації тренінгової програми формування комунікативного модусу стоматологів викладач може використовувати різноманітні методи, види та форми навчання, спрямовані на поєднання теоретичної підготовки та практичного відпрацювання навичок професійної взаємодії.

Основними методами навчання є інтерактивні лекції, семінарські обговорення, аналіз практичних ситуацій (кейс-метод), рольові ігри, тренінги комунікативних навичок і самостійна робота з рекомендованою літературою. Лекційні заняття передбачають не лише подання теоретичного матеріалу, а й активне залучення студентів до обговорення проблемних питань, що сприяє кращому засвоєнню знань. Семінари орієнтовані на розвиток аналітичного мислення, вміння інтерпретувати й вирішувати конкретні комунікативні ситуації, а рольові ігри моделюють реальні професійні сценарії для набуття практичного досвіду.

До основних видів навчання належать аудиторне навчання, що передбачає безпосередню роботу з викладачем, і самостійна підготовка здобувачів освіти. Аудиторні заняття забезпечують розвиток навичок у межах контрольованого освітнього процесу, тоді як самостійна робота спрямована на поглиблення знань і формування рефлексивних умінь, зокрема через підготовку письмових завдань та рефлексивних есе.

Форми організації навчання охоплюють лекційні курси, семінарські дискусії, тренінгові заняття, індивідуальні та групові форми роботи. Поєднання індивідуального підходу (рефлексивні завдання, письмові роботи) та колективної взаємодії (групові обговорення, рольові ігри) забезпечує оптимальні умови для розвитку не лише особистісних, але й командних комунікативних навичок, що є особливо важливим для майбутньої стоматологічної практики.

Таким чином, вибрані методи, види та форми навчання створюють комплексну освітню модель, яка максимально наближує студентів до реалій професійного середовища та сприяє формуванню готовності до ефективної комунікації в умовах сучасної стоматології.

Наведемо декілька прикладів практичних ігрових вправ, які сприяють формуванню позитивного комунікативного модусу в магістрів-стоматологів.

Так, чудовим прикладом формування комунікативного модусу щодо першого контакту з пацієнтом є рольова гра «Перша зустріч». Метою вправи є відпрацювання навичок встановлення довіри під час первинної консультації.

Опис вправи. Студенти розподіляються на пари. Один виконує роль стоматолога, інший – пацієнта з тривогою перед лікуванням. Завдання стоматолога – привітати пацієнта, коротко пояснити план огляду та зняти початкову напругу за допомогою невербальних і вербальних засобів комунікації. Після вправи учасники обговорюють свої відчуття й отримують зворотний зв'язок. Вправа сприяє формуванню емоційного, регулятивного й організаційного компонентів позитивного комунікативного модусу.

Наступною за послідовністю варто застосовувати вправу «Активне слухання», метою якої є розвиток умінь активного слухання та формування емпатії у студентів.

Опис. Студенти об'єднуються в трійки: «оповідач», «слухач» і «спостерігач». Оповідач коротко розповідає про певну емоційно забарвлену ситуацію (реальну або вигадану), слухач має не перебивати, підтримувати розповідь невербальними

засобами, ставити уточнювальні питання. Спостерігач оцінює ефективність активного слухання за заданими критеріями (контакт очима, уточнення, перефразування). Результатом виконання вправи є розвиток емоційного та регулятивного компонентів, а також розвиток комунікативного й індивідуального компонентів модусу.

У межах одного дня тренінгу варто використати вправу «Вирішення конфлікту», метою якої є розвиток навичок конструктивного врегулювання суперечливих ситуацій.

Опис. Студентам пропонується кейс: пацієнт невдоволений запропонованим планом лікування і поводить себе агресивно. Завдання – знайти компроміс, застосовуючи техніки «Я-повідомлень», перефразування заперечень і збереження спокійної інтонації. Вправа завершується аналізом різних стратегій поведінки. Вправа сприяє розвитку емоційного, регулятивного, комунікативного й індивідуального компонентів модусу та потребує попередньої підготовки за розвитком когнітивного компонента.

Для розвитку комунікативного компонента позитивного комунікативного модусу стоматологів варто також використовувати вправи на розвиток невербальних компонентів комунікації, метою яких є усвідомлення значення невербальних сигналів у взаємодії з пацієнтом.

Опис. Студенти об'єднуються в малі групи й отримують завдання за допомогою тільки міміки, жестів і постави передати такі стани пацієнта, як страх, роздратування, довіра або сумнів. Інші учасники мають вгадати, який емоційний стан демонструється, після чого обговорюють, як ці невербальні прояви можуть вплинути на хід лікування.

Нарешті, для формування регулятивного компонента можна застосовувати вправу «Зворотний зв'язок без критики», метою якої є формування навичок надання позитивного й конструктивного зворотного зв'язку.

Опис. Студенти працюють у парах: один грає роль лікаря, який щойно провів складну розмову з пацієнтом, інший має надати йому зворотний зв'язок, акцентуючи увагу на сильних сторонах комунікації та пропонуючи поради без критичних зауважень. Обговорюються формулювання підтримки та рекомендацій.

Особливістю проведення тренінгової програми є її спрямованість на практичні дії та імітації ситуацій (85 %) і теоретичне навчання (15 %). Для повноцінного формування позитивного комунікативного модусу стоматологами потрібні практична діяльність, глибокий психологічний аналіз, засвоєння нових стратегій поведінки. На момент написання статті було проведено пілотну

тренінгову програму із 40 магістрами-стоматологами НМУ імені О. О. Богомольця та НУОЗУ імені П. Л. Шупіка. Вихідне тестування показало покращення всіх компонентів позитивного комунікативного модусу в слухачів. Додаткове анкетування з вільними варіантами відповіді показало високий ступінь задоволеності курсом і побажання частіше проводити курси та тренінги особистого зростання, які розглядають питання міжособистісної комунікації та ставлення до взаємодії в професії.

Висновки. Розвиток комунікативної компетентності є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх стоматологів, адже ефективна взаємодія з пацієнтом суттєво впливає не лише на якість надання стоматологічної допомоги, а й на психологічний комфорт пацієнта та дотримання етичних стандартів у медичній практиці. Розроблена програма «Формування

комунікативного модусу в стоматологічному середовищі» враховує актуальні освітні потреби, має міждисциплінарний характер і поєднує теоретичну, практичну та рефлексивну компоненти підготовки. Її перевагами є практична спрямованість, використання інтерактивних методів, залучення студентів до аналізу типових ситуацій стоматологічної практики, а також акцент на розвитку емоційної компетентності та навичок само-рефлексії.

Водночас програма має потенціал до вдосконалення. Зокрема, доцільним є розширення її часових рамок, упровадження чітких механізмів оцінювання рівня сформованості комунікативних навичок, розробка адаптивних завдань для студентів із різним стартовим рівнем підготовки, інтеграція елементів міжкультурної комунікації та безпосереднє закріплення навичок у межах клінічної практики.

Список літератури:

1. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні умови розвитку готовності майбутніх лікарів до попередження конфліктів з пацієнтами : монографія. Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2014. 168 с.
2. Галіяш Н. Б., Бількевич Н. А., Петренко Н. В. Формування комунікативної компетентності як фундаментальної складової професії лікаря. *Медична освіта*. 2019. № 2. С. 67–74.
3. Гуменна І. Педагогічні умови та модель підготовки майбутніх лікарів до професійної комунікації. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 1. С. 53–60.
4. Кайдалова Л. Г. Педагогічні технології як засіб формування компетентностей майбутніх фахівців охорони здоров'я. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 17. С. 49–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znp_2014_17_11 (дата звернення: 29.04.2025).
5. Лимар Л. В. Особливості мотивації студентів-медиків до попередження конфліктів з пацієнтами у процесі професійної підготовки. *Вісник післядипломної освіти*. 2011. № 3. С. 350–357.
6. Мітіна С. В. Соціально-психологічний тренінг як засіб формування комунікативної компетентності лікарів-інтернів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Т. 2, № 3. С. 55–60.
7. Науменко О. М., Стучинська Н. В., Мусієнко Л. М. Роль мотивації у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням майбутніми лікарями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2023. Вип. 1 (52). С. 119–123.
8. Юсеф Ю. В. Використання професійно-орієнтованих тренінгів у процесі підвищення рівня комунікативної культури майбутніх лікарів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 20. С. 127–132.
9. Кульбашна Я., Захарова В. Структура іншомовної компетентності майбутніх фахівців із стоматології. *Освітнологія*. 2018. № 7. С. 157–163.

References:

1. Bondarchuk, O.I. (2014). *Sotsialno-psykhologichni umovy rozvytku hotovnosti maibutnikh likariv do poperedzhennia konfliktiv z patsientamy* [Social and psychological conditions for the development of future doctors' readiness to prevent conflicts with patients]. Kyiv: TOV NVP "Interservis" [in Ukrainian].
2. Haliash, N.B., Bilkevych, N.A., & Petrenko, N.V. (2019). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti yak fundamentalnoi skladovoi profesii likaria* [Formation of communicative competence as a fundamental component of the doctor's profession]. *Medychna osvita*, (2), 67–74 [in Ukrainian].
3. Humennia, I. (2016). *Pedahohichni umovy ta model pidhotovky maibutnikh likariv do profesiinoi komunikatsii* [Pedagogical conditions and model for training future doctors for professional communication]. *Pedahohika i psykhohihiia profesiinoi osvity*, (1), 53–60 [in Ukrainian].
4. Kaidalova, L.H. (2014). *Pedahohichni tekhnolohii yak zasib formuvannia kompetentnostei maibutnikh fakhivtsiv okhorony zdorovia* [Pedagogical technologies as a means of developing the competencies of future healthcare specialists]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, (17), 49–53. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znp_2014_17_11 [in Ukrainian].
5. Kulbashna, Ya., & Zakharova, V. (2018). *Struktura inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv iz stomatolohii* [The structure of foreign language competence of future dental specialists]. *Osvitolohiia*, (7), 157–163 [in Ukrainian].

6. Lymar, L.V. (2011). Osoblyvosti motyvatsii studentiv-medykiv do poperedzhennia konfliktiv z patsientamy u protsesi profesiinoi pidhotovky [Features of medical students' motivation to prevent conflicts with patients during professional training]. *Visnyk pisladyplomnoi osvity*, (3), 350–357 [in Ukrainian].
7. Mitina, S.V. (2016). Sotsialno-psykholohichni treninh yak zasib formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti likariv-interniv [Social and psychological training as a means of developing communicative competence of medical interns]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia "Psykhologichni nauky"*, 2 (3), 55–60 [in Ukrainian].
8. Naumenko, O.M., Stuchynska, N.V., & Musiienko, L.M. (2023). Rol motyvatsii u vyvchenni anhliiskoi movy za profesiinym spriamuvanniam maibutnimy likariamy [The role of motivation in learning English for professional purposes by future doctors]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1 (52), 119–123 [in Ukrainian].
9. Yusef, Y.V. (2013). Vykorystannia profesiino-oriientovanykh treninhiv u protsesi pidvyshchennia rivnia komunikatyvnoi kultury maibutnikh likariv [Using professionally-oriented trainings to improve the communicative culture of future doctors]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*, (20), 127–132 [in Ukrainian].